

УДК 332.142.4:005

Н.О.КОНДРАТЕНКО, д-р екон.наук, О.Р.СУРМЕНЕЛЯН

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕСУРСОСПОЖИВАННЯ ТА РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянуто екологічні аспекти ресурсоспоживання та ресурсозбереження в умовах трансформаційної економіки. Визначено, що ефективність ресурсовикористання значно впливає на екологічні та соціальні показники. Виділена екологічна складова процесів ресурсоспоживання та ресурсозбереження та основні завдання розвитку економічних методів управління ресурсоспоживанням та ресурсозбереженням. Доведено, що ресурсоефективність у формі ресурсозбереження є завданням державної важливості і повинна бути не просто частиною економічної політики України, а головним напрямком діяльності практично всіх галузей національного господарства, підприємств, установ, тощо.

Рассмотрены экологические аспекты ресурсопотребления и ресурсосбережения в условиях трансформационной экономики. Определено, что эффективность ресурсопользования значительно влияет на экологические и социальные показатели. Выделена экологическая составляющая процессов ресурсопотребления и ресурсосбережения и основные задачи развития экономических методов управления ресурсопотреблением и ресурсосбережением. Доказано, что ресурсоэффективность в форме ресурсосбережения является задачей государственной важности и должна быть не просто частью экономической политики Украины, а главным направлением деятельности практически всех отраслей национального хозяйства, предприятий, учреждений и т.д.

The article considers the environmental aspects of resource use and resource conservation in a transition economy. It was determined that the efficiency of resource use significantly affects the environmental and social performance. Highlighted the environmental component of the processes of resource use and resource conservation and economic development of the main challenges of resource management and resource conservation. It is proved that resource efficiency in the form of resource is a task of national importance and should not be just a part of the economic policy of Ukraine, and the main focus of almost all sectors of the national economy, enterprises, institutions, and so forth.

Ключові слова: ресурсозбереження, ресурсоспоживання, ресурсоефективність, трансформаційна економіка, екологія.

Складність сучасних завдань соціально-економічної трансформації України та її інтеграції у світові господарські структури потребує усунення протиріч між соціально-економічними потребами суспільства та реальним суспільно-виробничим потенціалом національного господарства. Оскільки структура економіки, що сформувалася в Україні впродовж останніх 30-40 років, є вкрай екологонебезпечною, ресурсо- й енергомісткою і до того ж із технологічно застарілою та відсталою матеріально-технічною базою, то її, безперечно, необхідно перебудувати і модернізувати [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що сьогодні екологічні аспекти ресурсовикористання та ресурсозбереження в умовах трансформаційної економіки досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-економісти [2-4].

Так, на думку Комарова В.Д. соціоекологія розвивається як прикладна урбосоціоекологія, яка обмежена орієнтацією на вирішення завдань раціоналізації міських поселень [2]. В даний час, на думку А.О. Горелова, якщо глобальна екологія веде дослідження особливостей взаємодії суспільства і природи на планетарному рівні; екологія людини (вивчає закономірності взаємодії під кутом зору залежності здоров'я людей від змін параметрів зовнішнього середовища, то соціальна екологія вивчає особливості взаємовідносин людини зі своїм природним і соціальним середовищем) [3].

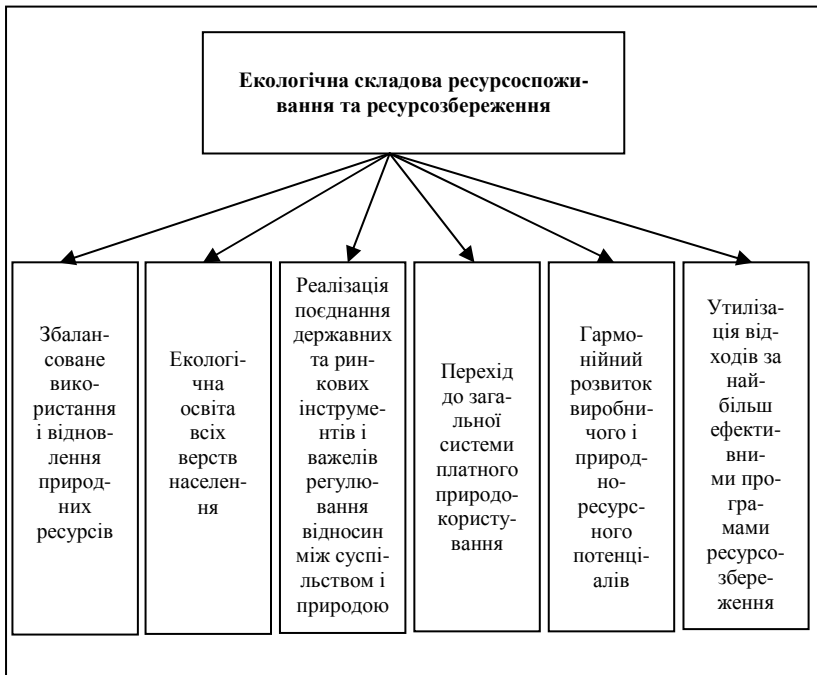
Як наголошує Васюта О. А., надзвичайно важливим є усвідомлення владою і суспільством того, що ресурсозбереження вимагає не лише часу, коштів, загальнонаціональних зусиль, а й послідовної комплексної інтеграції екологічних імперативів та окремих їх елементів до здійснюваного нині процесу формування економіки на засадах створення механізмів її ринкової регуляції [4].

Метою статті є розгляд екологічних аспектів ресурсоспоживання та ресурсозбереження в умовах трансформаційної економіки та визначення основних завдань розвитку економічних методів управління ресурсоспоживанням та ресурсозбереженням.

З метою подолання екологічної кризи та зміни екологічної ситуації на краще в Україні необхідно, як мінімум, подвоїти обсяги інвестицій у ресурсозбереження та екологічне оздоровлення довкілля, відтворення й охорону його ресурсів, поліпшення природних життєвих умов. Перебороти негативні екологічні тенденції і домогтися поступового переходу на модель сталого розвитку, за оцінками аналітиків, можна лише тоді, коли виділяти 2-3% ВВП на охорону та відтворення якості навколишнього середовища. На нашу думку, це середній норматив для країн з великим обсягом ВВП. Для України, що класифікується як територія екологічного лиха, зазначена частка повинна бути істотно вищою. Нинішній етап розвитку людської цивілізації вимагає, щоб суспільне виробництво і споживання як головні економічні умови існування людини, з одного боку, найкращим чином «вписувались» у довкілля та біосферні процеси, а з іншого – щоб при цьому не виникали негативні наслідки, шкідливі явища й незворотні зміни, спроможні призвести до різкого погіршення природних життєвих умов, екологічної чистоти та якості атмосферного повітря, питної води і продовольства, а також підриву відтворювального, відновлювального та асиміля-

ційного потенціалів природи. Економічна діяльність людства завжди пов'язана з потребою економічного використання ресурсів: робочої сили, матеріальних засобів виробництва (машин, устаткування, сировини, матеріалів і т. ін.).

У зв'язку з вичерпністю природних копалин та обмеженістю інших видів ресурсів ресурсно-екологічні проблеми загострилися: кількісне нагромадження, витратний характер окремих технологічних видів виробництва надають процесові ресурсоспоживання безпрецедентних масштабів, приводять до ресурсної кризи та обумовлюють необхідність термінового проведення заходів по ресурсозбереженню. Перебудова господарського механізму України та його орієнтація на ринкові відносини ускладнили динамічні зміни у ресурсній політиці і обумовили перегляд традиційного розуміння багатьох важливих економічних категорій та проблем, наповнили їх зовсім іншим змістом та практичною сутністю [5]. Нами виділена екологічна складова процесів ресурсоспоживання та ресурсозбереження в умовах трансформаційної економіки України (рисунк).

Екологічна складова процесів ресурсоспоживання та ресурсозбереження

Суть ресурсозбереження, як одного з найбільш важливих процесів у трансформаційній економіці України, полягає у тому, що воно не виробляє ресурси, а економить їх. Тому ресурсоефективність у формі ресурсозбереження є завданням державної важливості і повинна бути не просто частиною економічної політики України, а головним напрямком діяльності практично всіх галузей національного господарства, підприємств, установ, тощо.

Ефективність ресурсовикористання значно впливає на екологічні та соціальні показники. У цілому, за оцінками дослідників, екологоемність ВВП країни як інтегральний соціо-еколого-економічний показник, поступово знижуючись в останні роки, залишається достатньо високою, що за відсутності рішучих дій може призвести до екологічної катастрофи та соціальних потрясінь.

Ураховуючи наведені факти, можна зазначити, що реалізація в Україні наявного потенціалу ресурсозбереження є важливим загальнодержавним завданням сьогодення. У зв'язку з цим підходи до його вирішення мають бути детально вивірені в часі та просторі з урахуванням можливих соціальних, екологічних та економічних наслідків здійснення ресурсозберігаючих трансформацій в економічній системі.

Сировинні ресурси становлять собою первинну матеріальну, природну субстанцію економічної діяльності людства (окремої країни, регіону) та є предметом міжнародного економічного співробітництва. Сировинні, як і будь-які економічні ресурси, завжди є обмеженими. Це пов'язано з трьома основними чинниками:

- 1) технічна неможливість нелімітованого їх залучення до процесу виробництва;
- 2) екологічні межі економічного зростання, промислової діяльності, кількості споживаної енергії;
- 3) фізичне вичерпування природних ресурсів.

Проблема використання енерго-сировинних ресурсів є однією з кардинальних для сучасного розвитку та перспектив економіки України. Подібне її значення зумовлюють такі основні фактори глобального розвитку:

- усе відчутніша абсолютна обмеженість природних покладів;
- ще відчутніше, випереджаюче зменшення забезпеченості ресурсами на душу населення;
- значна матеріало- та енерговитратність виробництва, нераціональний, екстенсивний характер як виробництва, так і споживання.

Завдання раціонального природокористування визначаються міжнародним і національним законодавством в області охорони навколишнього середовища, вимог екологізації економіки та їх рішення має бути направлено на розробку економічного механізму забезпечення екологічно сталого розвитку. Серед основних завдань можна виділити наступні:

- визначення існуючих взаємозв'язків між потребами соціально-економічного розвитку, станом довкілля та умовами життєдіяльності людей;
- вивчення економічних аспектів взаємодії суспільства і природи;
- уточнення концепції екологічно стійкого розвитку, розробка шляхів екологізації економіки;
- аналіз економічних проблем, пов'язаних зі зміною стану навколишнього середовища та використанням природних ресурсів;
- визначення економічної цінності окремих елементів навколишнього природного середовища, соціально-економічна оцінка природних ресурсів;
- визначення екологічних витрат, економічного збитку від забруднення навколишнього середовища та нераціонального природокористування;
- визначення шляхів і методів підвищення ефективності заходів у сфері охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування;
- вивчення можливостей державного регулювання і ринкових інструментів для раціонального природокористування;
- формування системи ієрархічного управління в галузі природокористування та охорони навколишнього середовища;
- розробка перспективних напрямків структурної перебудови виробництва на базі екологічних пріоритетів і екологізації економіки;
- розробка фінансово-кредитних інструментів стимулювання природоохоронної діяльності;
- розвиток природоохоронного та екологічного підприємництва, формування ринку екологічних товарів і послуг;
- розробка механізмів міжнародного співробітництва у вирішенні екологічних проблем та ін.

На сьогоднішній час дуже гостро стає питання удосконалення господарчого механізму природовикористання на основі застосування економічних методів управління у поєднанні з правовими.

Цей процес пов'язаний з переходом до ринкової економіки і розробці нової організаційної структури управління. В умовах переходу до ринкової економіки передбачається формування економічного механізму управління охороною навколишнього середовища на основі жорстких екологічних обмежень по територіях і екосистемам, створення системи платежів за природокористування, врахування екологічних чинників при оподаткуванні, упорядкування джерел фінансування заходів щодо охорони, відтворенню та збереженню природних ресурсів.

Основними завданнями розвитку економічних методів управління ресурсоспоживанням та ресурсозбереженням є:

- встановлення меж використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища;
- вирішення питань власності на природні ресурси, тобто розподілення прав власності та забезпечення участі та контролю громадськості в управлінні їх використанням;
- отримання природними ресурсами вартісної оцінки з врахуванням екологічних витрат;
- удосконалення методології і впровадження в практику комплексної економічної оцінки природних ресурсів;
- створення важелів для підвищення громадської відповідальності за формування і здійснення екологічної політики;
- створення організаційних та правових умов для забезпечення передачі природних об'єктів найбільш ефективним користувачам;
- забезпечення економічною системою ефективності використання кожної одиниці природних ресурсів;
- підвищення рівня платежів за користування природними ресурсами та вплив на навколишнє середовище на основі економічних оцінок при одночасному зниженні інших податків;
- гарантії відкритості інформації;
- забезпечення фінансування відтворення відновлюваних природних ресурсів, а також фінансування природоохоронної діяльності;
- планування природокористування, розробка комплексних програм дій щодо охорони навколишнього середовища державного та регіонального рівнів на основі оцінки економічної ефективності заходів, що плануються;

- удосконалення системи лімітування природокористування на принципах комплексного використання природних ресурсів.

Висновок. Підводячи підсумок, можна зробити висновок о том, що ефективність ресурсовикористання значно впливає на екологічні та соціальні показники, тому проблема ефективного використання енерго-сировинних ресурсів є однією з кардинальних для сучасного розвитку та перспектив економіки України. Наведена екологічна складова ресурсоспоживання та ресурсозбереження дає змогу зробити висновок о том, що ресурсоефективність у формі ресурсозбереження є першочерговим завданням державної важливості. Виділено основні завдання розвитку економічних методів управління ресурсоспоживанням та ресурсозбереженням.

1. Кондратенко Н.О. Теоретико-методологічні засади стратегії ресурсозбереження у регіональних економічних системах: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05 / Н.О. Кондратенко. – Київ, 2011. – 469 с.

2. Комаров В. Д. Социальная экология: философские аспекты / В. Д. Комаров. – Л.: Наука, 1990. – 212 с.

3. Горелов А.А. Экология. – М.: Центр, 2000, – С. 144-158.

4. Васюта О. А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку / О. А. Васюта. – Тернопіль, 2001. – С. 75-124.

5. Сотник І. М. Еколого-економічні механізми мотивації ресурсозбереження: [монографія] / І. М. Сотник. – Суми: ВВП «Мрія ТОВ», 2008. – 330 с.

Отримано 29.10.2013